

Pensionsstiftelseutredningens förslag till civilrättsliga och skatterättsliga regler

Av docent Dag Helmers

Pensionsstiftelseutredningen har nu avlämnat sitt första delbetänkande, vilket innehåller dels förslag till lag om pensionsstiftelses verksamhet, dels förslag till ändringar i 1929 års tillsynslag samt till följdändringar i 1937 års lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser, dels ock förslag till vissa ändringar i kommunalskattelagen. I detta första betänkande har utredningen begränsat sig till sådana problem, som med hänsyn till tillkomsten av ATP måste lösas. Därjämte har utredningen tagit upp vissa frågor av allmän natur.

Kommittéarbetet kommer att fortsätta, varvid bl a sådana frågor som förmånsrätt för pensionsfordringar, representationen i pensionsstiftelsernas styrelser, vissa kontrollfrågor samt en del ytterligare skatteproblem kommer att behandlas.

Ordförande i utredningen är professor Folke Schmidt. Ledamöterna företräder Arbetsgivareföreningen, LO, TCO och SACO samt Finansdepartementet och länsstyrelserna.

Lag om pensionsstiftelses verksamhet.

Förslaget till civillagstiftning avser endast sådana stiftelser — bundna och fria — vilka grundats av arbetsgivare och vilkas huvudsakliga ändamål är att främja pensionering på grund av tjänst. Stiftelsebegreppet är enligt civillagsförslaget något vidare än nuvarande bestämning i kommunalskattelagen. I sistnämnda lag föreslås icke någon ändring.

Huvudprincipen i lagförslaget är att stiftelserna hädanefter skall vara tryggnadstiftelser. Härav följer att stiftelse framdeles icke får utfästa pensioner. Genom en regel i kommunalskattelagen, till vilken framställningen återkommer nedan, åsyftas att förmå arbetsgivare att övertaga tidigare av stiftelse lämnade pensionsutfästelser.

Som en konsekvens av att stiftelserna endast skall tjäna som pant för lämnade utfästelser får stiftelsens medel icke disponeras annat än i samband med katastroffall, d v s arbetsgivarens död, likvidation av företag, konkurs etc. Tillsynsmyndigheten kan dock lämna tillstånd för stiftelsen att fullgöra viss betalning. Förslaget i denna del är så till vida icke retroaktivt som stiftelse alltjämt äger att infria av den lämnade pensionsutfästelser.

Utredningen föreslår en enhetlig metod för arbetsgivare att gottgöra sig ur stiftelses förmögenhet i de fall denna överstiger pensionsreserven. Överskott finnes i viss omfattning i stiftelserna och har framkommit genom att tidigare lämnade utfästelser enligt allmänt brukade klausuler minskas med ATP-pensionen. Hur dessa överskott fördelar sig mellan olika stiftelser är icke möjligt att klarlägga. Så är ej heller fallet beträffande deras storlek. Den teknik, som lagförslaget anvisar, går ut på att arbetsgivare äger gottgöra sig ur överskott för pensionspost, avgift för pensionsförsäkring eller annan kostnad i samband med pensionering. Genom

denna regel öppnas, där överskott finnes, möjlighet för alla stiftelser att lämna arbetsgivare gottgörelse för t ex ATP-avgifter. Gottgörelsemöjligheten är dock begränsad till att avse utgifter för sådana arbetstagare, som omfattas av stiftelsens ändamål. De pensioner varom nu är fråga ryms alla inom begreppet pensionsförsäkring sådant detta definieras i KL.

Utredningen har emellertid ansett att överskotten skall kunna användas jämväl för vissa andra ändamål. Dessa ändamål har definierats såsom sådana, vilka står pensioneringen nära, och omfattar engångsunderstöd vid invaliditet, sjukdom eller avgång ur tjänsten. Även här är gottgörelsemöjligheten begränsad till personer, som omfattats av stiftelsens ändamål. Arbetsgivaren äger icke ensidigt besluta om gottgörelse utan därutöver krävs samtycke av de anställda. Regelmässigt torde medgivande av huvudorganisation komma att tillämpas. Kollektivavtal är också en väg för de anställda att lämna sitt samtycke.

Som redan antytts kan gottgörelse endast ifrågakomma då stiftelsens förmögenhet överstiger pensionsreserven. Pensionsreserven har i lagförslaget närmare bestämts och utgör det försäkringsmatematiskt beräknade kapitalvärdet av utgående pensioner och utfästa framtida pensioner. Till detta belopp lägges ett säkerhetstillägg om 10 %. Skälet för detta tillägg är att stiftelserna, som omfattar ett väsentligt mindre antal pensionsberättigade än vad som är fallet beträffande försäkringsanstalterna, måste ha en större reserv med hänsyn till denna mindre riskspridning. Pensionsreserven uträknas efter försäkringsmatematiska grunder och bygger på de faktorer, som är angivna i utfästelser. Sådana förekommer ofta i ut-

fästelser om s k oantastbar pension (d v s den anställde har rätt till viss pension, även om han lämnar tjänsten före uppnådd pensionsålder (fribrev). Finns i utfästelsen icke tillräckliga uppgifter för att beräkna pensionsreserven skall denna beräknas efter en subsidiär regel. Denna regel skall även komma till användning då utfästelsen avser antastbar pension, d v s en pensionsrätt som upphör därest den anställde lämnar tjänsten före uppnådd pensionsålder. Det är utredningens förhoppning, att tabeller redan i höst skall sammanställas för att underlätta dessa beräkningar.

Överstiger stiftelsens förmögenhet sagda pensionsreserv föreligger sålunda nyssnämnda gottgörelsemöjlighet. Kommittén har ansett att gottgörelsen bör ta den formen, att arbetsgivaren nedsätter sin skuld till stiftelsen och att han först i andra hand äger tillgodogöra sig stiftelsens realtillgångar.

Ett speciellt problem, som uppstått genom överenskommelserna på arbetsmarknaden om tilläggs pension, är svårigheterna att överföra medel från äldre stiftelser till nyinrättade stiftelser t ex de s k PRI-stiftelserna. Lagförslaget innehåller en möjlighet till sådan överföring, oavsett vad som kan finnas föreskrivet i vederbörande stiftelses stadgar. Överföring får dock endast ske av medel ur stiftelses överskott och överföringen är vidare begränsad till sådan stiftelse, vars destinatärkrets ingår i den lämnande stiftelsens.

Har en arbetsgivare flera stiftelser, skall en sådan överföring ske i viss ordning. Med hänsyn till destinatärernas intressen har först i turordningen angivits sådana stiftelser, till vilka arbetsgivaren åtagit sig att göra avsättning. Som nummer två i rangordningen föreslår utred-

ningen särskilda stiftelser för viss begränsad personalkategori. Därefter kommer de bundna stiftelserna.

Förslag till ändringar i kommunal-skattelagen.

Skattetaket, oantastbar pensionsrätt, m m.

Hittillsvarande regler om avdrag för avsättning till pensionsstiftelse har motiverats av bl a önskemålet att arbetsgivare skall utfästa pensioner. Reglerna för beräkning av det sk skattetaket har därför utformats tämligen liberalt. Genom ATP:s tillkomst är situationen i viss mån förändrad. Det är därför naturligt att utredningen föreslår regler som innebär en begränsning i förhållande till nu gällande rätt.

Det sk skattetaket bestämmes till pensionsreserven, definierad på sätt som framgår av den ovan lämnade redogörelsen för förslaget till civillagstiftning. Mycket grovt kan skillnaden mellan det gamla skattetaket och det nya sägas vara 20 %, om man nämligen uppskattar de nuvarande schablonreglernas effekt till 130 % av en försäkringsmatematiskt beräknad pensionsreserv. Utredningens förslag till pensionsreserv är såsom tidigare angivits 110 %.

En viss utvidgning förordar kommittén beträffande underlaget för beräkandet av den avdragsgilla avsättningens storlek. För att uppnå kongruens med civillagsförslaget föreslås, att avdrag för avsättning skall medges även för utgående pensioner, även om dessa icke grundas på en lämnad utfästelse. Detta kan givetvis medföra vissa svårigheter i den praktiska tillämpningen men sedvanepensionerna torde i allmänhet vara grundade på en relativt fast praxis hos företagen. En speciell svårighet uppstår givetvis med hänsyn till

ATP, eftersom tilläggspension i form av sedvanepension kan beräknas bli reducerad efter uppnådda 67 år. Å andra sidan är det ju fullt tillräckligt att pension utgår i två år för att pensionen skall anses ha sådan kvalitet att den kan medräknas i detta sammanhang. För att undvika bevisvårigheter kan arbetsgivaren alltid utfästa pensionen.

I civillagsförslaget förordas att arbetsgivaren framdeles skall lämna utfästelse om pension. Å andra sidan ingriper icke lagförslaget i denna del emot tidigare av stiftelse lämnade utfästelser. För att i största möjliga grad överföra utfästelser från stiftelserna till arbetsgivarna, har utredningen föreslagit att avdragsrätten för nya avsättningar skall förutsätta, att arbetsgivaren har lämnat utfästelsen. De utfästelser, vilka arbetsgivaren önskar medräkna vid avdragsgill avsättning, måste han således ikläda sig.

Ett mycket väsentligt förslag är att pensionsutfästelsen, för att avdragsrätt skall medges, skall innefatta oantastbar pensionsrätt, d v s arbetstagaren skall ha rätt till fribrev därest han lämnar tjänsten före uppnådd pensionsålder. Förslaget i denna del innebär sålunda, att pensionen skall ha en viss kvalitet för att avdragsrätt för avsättning skall medges. Denna regel är givetvis icke retroaktiv och utredningen har funnit, att anpassningen till ATP kräver att arbetsgivarna bör ha möjlighet att komplettera tidigare utfästelser om antastbara pensioner. Efter den 1 juli 1962 skall sålunda medräknas utfästelser om antastbar pension men dessa utfästelser måste då vara lämnade före sagda dag.

Räntevillkor.

Utredningen föreslår icke någon ändring i nu gällande regler beträffande rät-

ten att göra avdrag för avsättning medelst skuldebrev. Ett krav uppställes dock, nämligen att reversen skall vara räntebärande. Räntan skall utgöra lägst 3 och högst 6 % och årligen läggas till kapitalet. För att icke onödig påfyllnad av stiftelsen skall ske, bortfaller räntekravet om stiftelsens förmögenhet uppgår till 120 % av pensionsreserven. — Däremot har utredningen icke ansett sig kunna uppställa något krav på att avsättningar skall ske alltefter pensionsreservens tillväxt. — Ett av skälen för förslaget om ränta är att pensionsreserven, försäkringstekniskt beräknad, förutsätter en viss årlig tillväxt av kapitalet. Denna tillväxt har utredningen velat säkra genom sitt förslag i denna del.

Avtappningsregeln.

De överskott som kan finnas i stiftelserna har utredningen ansett böra till viss del avtappas. Förslaget i denna del får ses som en konsekvens av de förändringar som införandet av ATP medfört. Två problem måste i sådant sammanhang lösas. Det första är hur långt ner avtappningen skall framtvingas. Det andra är formen för den skattemässiga avtappningen.

I och för sig kan varken statsmakterna eller någon annan ha intresse av att stiftelsernas förmögenhet avtappas ned till pensionsreserven, eftersom denna växlar och i normalfallet stiger. Utredningen har därför funnit, att avtappningsskyldigheten skall upphöra när stiftelsens förmögenhet nedgått till 120 % av pensionsreserven (d v s 132 % av en försäkringsmatematiskt beräknad pensionsreserv). Härigenom undviks onödig avtappning av överskott och likaså onödig pappersexercis. Eftersom begreppet pensionsreserv är gemensamt för civil- och skattelagstiftning-

en skall vid pensionsreservens beräkning hänsyn tagas jämväl till utfästelse som avser huvudaktieägare eller honom närstående. Utredningen har på detta stadium icke kunnat framlägga förslag till ändrade regler för avsättning för att trygga huvudaktieägarens pensionsrätt men förslag är att förvänta i sådan riktning. För närvarande skall enligt förslaget hänsyn sålunda endast tagas till huvudaktieägare vid avtappningen. Utfästelse till sådan aktieägare jämställs alltså med annan utfästelse, då det gäller att beräkna gränsen där avtappningen skall upphöra. Det bör i sammanhanget understrykas, att det förhållandet, att utfästelse till huvudaktieägare skall medräknas i pensionsreserven, icke bör föranleda att orealistiska utfästelser lämnas huvudaktieägare för att undgå avtappning. I praxis finns några avgöranden, som ger viss vägledning om vad som kan anses såsom skälig pension till huvudaktieägare. Lämnar ett företag utfästelse till huvudaktieägare om pension motsvarande vad som skall utgå enligt det s k PRI-systemet, saknas anledning att betrakta en sådan utfästelse som orealistisk. Innan sådana utfästelser lämnas bör expertis rådfrågas för att undvika framtida komplikationer.

Vad angår metoden för den s k avtappningen förordar utredningen, att pensionskostnad m m, som eljest skulle vara avdragsgill, icke skall anses som avdragsgill kostnad till den del gottgörelsen kunnat ske ur pensionsstiftelsen enligt de regler som uppställts i civillagsförslaget.

Utredningen har icke kunnat klarlägga hur en regel av denna innebörd kommer att verka i de enskilda fallen. Såsom redan tidigare antytts har det icke varit möjligt att beräkna överskotten i befintliga stiftelser. För att undvika svårigheter för

företagen, framför allt likviditetssvårigheter, förordar utredningen en övergångsbestämmelse av innehåll, att avdrag icke skall vägras vid 1963 års taxering om den skattskyldige under beskattningsåret nedbringat stiftelsens förmögenhet med $\frac{1}{3}$ av skillnaden mellan förmögenheten före gottgörelse och ett belopp motsvarande 120/100 av stiftelsens pensionsreserv. Vid 1964 års taxering inträder icke någon förlust av avdrag om den skattskyldige under beskattningsåret nedbringat stiftelsens förmögenhet med hälften av skillnaden mellan motsvarande belopp.

Övergångsbestämmelser.

För att underlätta för företagen att göra överföringar från äldre till nya stiftelser samt att gottgöra sig för havda pensioneringskostnader föreslår utredningen att civillagen skall träda ikraft så fort som

möjligt. Den tidigaste tidpunkten därför torde vara december månad 1961.

Vad angår det nya skattetaket framhåller utredningen, att detta lämpligen bör gälla vid 1962 års taxering. Mot förslaget talar de tekniska svårigheterna för företagen att beräkna pensionsreserven. Å andra sidan skulle en speciallagstiftning erfordras, om icke de nya reglerna trädde ikraft. Utredningen hyser den förhoppningen, att frågan om ikraftträdandet skall belysas av remissinstanserna i deras yttranden.

Avtappningsregeln däremot bör enligt utredningens förslag icke träda ikraft före 1963 års taxering. Skattskyldig, som icke önskar göra avsättning vid 1962 års taxering, har sålunda god tid att beräkna pensionsreserven och få klarhet om, huruvida avtappning måste äga rum vid 1963 års taxering.